

ROBERT FLACELIÈRE, JEANNE ROBERT, LOUIS ROBERT, *Bulletin épigraphique*. Tome I, 1938—1939. Paris, Société d'édition Les Belles Lettres, 1972, 164 p. in 8°.

JEANNE ROBERT, LOUIS ROBERT, *Bulletin épigraphique*. Tome II, 1940—1951; Tome III, 1952—1958; Tome IV, 1959—1963; Tome V, 1964—1967; Tome VI, 1968—1970. Paris, Société d'édition Les Belles Lettres, 1972, 634—679—536—505—376 p. in 8°.

De mai bine de trei decenii, apariția regulată a Buletinului epigrafic publicat la sfârșitul fiecărui an în *Revue des Études grecques*, mai întâi de soții Robert cu colaborarea lui Robert Flacelière, începând din 1940 de soții Robert singuri, oferă epigrafiștilor și istoricilor lumii grecești un mijloc de informare și un instrument de lucru fără seamăn printre celelalte *subsidia studiorum* la dispoziția cercetătorilor antichității. E vorba, într-adevăr, nu de o înșirare mai mult sau mai puțin completă a producției epigrafice dintr-un an dat, nici de o bibliografie agrementată cu scurte indicații despre conținutul scrierilor înregistrate (ca *Année philologique*), ci de o analiză atentă a fiecărei contribuții — de la simplul articol la voluminosul *Corpus* — sub raportul noutății documentelor date la iveală ca și sub acel al seriozității și calității muncii editorului. Citind Buletinul epigrafic (a cărui publicare, din fericire, continuă), cineva poate deci afla nu numai câte noi inscripții grecești s-au editat într-un an calendaristic, dar și ce fel de inscripții, cât de importante sub raportul știrilor pe care le aduc și cât de corect publicate și comentate. În plus (și aici e poate trăsătura de căpetenie a muncii perechii de autori), încercările de întregire ale feluriților editori sînt supuse unui examen pătrunzător și aproape de fiecare dată amendate, cu o siguranță de judecată și cu o cunoaștere desăvîrșită nu numai a limbii și a formularului, dar și a instituțiilor și a particularităților istorice din fiecare cetate greacă metropolitană ori colonială, europeană, asiatică sau africană. O asemenea universală pregătire și o atît de îmbelșugată producție sînt fără precedent în istoria studiilor epigrafice, de la Mommsen încoace, și nu fără temei Arnaldo Momigliano, într-un tablou al studiilor de istorie greacă trasat în 1967, releva cu căldură „il meteorico assurgere di Louis Robert alla posizione del più grande e originale epigrafista greco di ogni tempo” (*Quarto contributo alla storia degli studi classici*, Roma, 1969, p. 45).

Aceasta fiind importanța *Buletinelor* robertiene în dezvoltarea studiilor de epigrafie greacă în zilele noastre, e ușor de înțeles însemnătatea și oportunitatea strîngerii lor în volum (mai precis într-o serie de volume), mai ușor și mai comod de consultat decît nenumăratele tomuri ale revistei unde s-au tipărit pentru întia oară. Cele șase părți apărute pînă acum, însumînd producția a nu mai puțin de 33 de ani, își vor găsi desigur locul în toate bibliotecile de specialitate, constituind lucrări de referință indispensabile nu numai pentru epigrafiștii de strictă observație, dar și pentru istoricii lumii antice îndeobște.

Reproducerea anastatică a textelor e de o perfecțiune rareori atinsă. Paginația continuă a fiecărui volum, pe lângă păstrarea paginației originale a Revistei de studii grecești, milesimul marcat în cifre mari în josul fiecărei pagini sînt înlesniri pe care cititorul le va aprecia cu osebire, fără a mai vorbi de prețul rezonabil, care va permite difuzarea lucrării în foarte largi cercuri. Lipsesc doar un indice al imensei materii din volumele apărute¹ pentru ca *Buletinul epigrafic*,

¹ Dezideratul aci exprimat e pe cale să se realizeze mai curînd decît îndrăzneam să sper. În timp ce paginile acestea zăboveau la tipar apărea la Paris, în editura „Les Belles Lettres”, primul fascicul dintr-un *Index du Bulletin épigraphique* care va număra trei. Prima parte (avînd nu mai puțin de 193 p. in 8°) cuprinde *cuvintele grecești* (inclusiv numele proprii) citate în B. e. din 1938 pînă în 1965. Partea a II-a va fi

În noua-i haină, să devină mai accesibil și să-și revele din plin bogățiile. Dar și fără indici, rapoartele anuale ale soților Robert își păstrează deplina valoare, de vreme ce, așa cum o știu toți cîți obișnuiesc să le utilizeze cu regularitate, asemenea pagini de doctrină și metodă nu s-numai de consultat, pentru a afla un amănunt în legătură cu o problemă dată: sînt de citit și de recitit pentru lărgirea de orizont pe care o prilejuiesc și pentru asimilarea unor principii de lucru elaborate și încercate de-a lungul mai multor decenii de osteneți în serviciul științei. Mai mult decît oricare „buletin” specializat din cite se publică astăzi într-un domeniu sau altul; mai mult poate decît unele opere ale soților Robert luate în parte, *Buletinul epigrafic* reprezintă pentru cititorii de azi și de mîine un κτῆμα ἐξ αἰετ, la care cercetătorii viitori nu vor pregeta să se întoarcă atîta vreme cît va exista în lume interes pentru studiile epigrafice.

D. M. Pippidi

Inscriptiones Graecae Urbis Romae curauit L. MORETTI. Fasciculus primus (1—263), Romae, 1968, 239 p. în 8° (263 fotografii și desene în text). — Fasciculus secundus, pars prior (264—728), Romae, 1972, 249 p. în 8° (464 fotografii și desene).

Cum e îndeobște știut, în planul întocmit în 1903 de Wilamowitz-Moellendorff în vederea regrupării culegerilor de inscripții grecești din întreaga lume veche în cadrul noului Corpus universal denumit *Inscriptiones Graecae*, documentelor de acest fel din Italia și Sicilia li se rezerva volumul al XIV-lea, care urma să cuprindă deopotrivă și pe cele din Galia, Spania, Britania și Germania. În realitate, lucrarea apăruse dinainte — în 1890, mai exact — și fusese întocmită de Georg Kaibel, care-și sporea pe această cale titlurile la recunoștința epigrafiștilor, ciștigate cu doisprezece ani înainte prin publicarea cunoscutei antologii de inscripții versificate *Epigrammata Graeca ex lapidibus collecta* (Berlin, 1878).

Culegerea lui Kaibel avea fără îndoială merite mari în raport cu lucrările de acest gen elaborate fie și numai cu o generație înainte, ca secțiunea romană din CIG III îngrijită de Franz, în care numărul textelor editate nu trecea de 900, în timp ce IG XIV cuprinde nu mai puțin de 1400. De atunci, documente noi au continuat să iasă la iveală în Roma și împrejurimi, în așa măsură că reeditarea ansamblului devenea o sarcină urgentă a epigrafiștilor italieni, de la o vreme porniți cu rîvnă la publicarea inscripțiilor din Creta, Rodos, Cos și alte insule ale Sporadelor orientale. Aceste întreprinderi științifice mai vechi continuă în parte și astăzi, cum voi avea poate prilejul s-o arăt în alt loc. Nouă e, în schimb, inițiativa lui Luigi Moretti, care, la al IV-lea congres internațional de epigrafie greacă și latină, întrunit la Viena în 1962, comunica proiectul unei noi ediții a inscripțiilor grecești din Roma și care, începînd din 1968, a și început a ne pune la dispoziție roadele muncii sale susținute și spornice.

Despre meritele științifice ale editorului mi s-a întîmplat să vorbesc în darea de seamă despre o lucrare a sa din 1967 (St. clasice XII, 1970, p. 323—324). Aci prefer să arăt în continuarea celor amintite înainte, că descoperirile neîntrerupte de inscripții (unele leșite din pămînt, altele din arhive, în copii datînd din vremea Renașterii) au ridicat numărul textelor

consacrată publicațiilor despuiate de autori în această lungă perioadă, partea a III-a — *cuvîntelor franceze*. Inițiativa aparține lui Jean Pouilloux, directorul Institutului de epigrafie „F. Courby” din Lyon, dar meritul aducerii ei la îndeplinire e al colectivului de cercetători grupați în jurul Institutului, care a consacrat mai bine de zece ani acestei munci migăloase între toate. Felicitări tuturor pentru această realizare memorabilă. Recunoștința epigrafiștilor din lumea întreagă le e asigurată.